

DAT DE LOCUS, het klassieke dogmatische thema, op een bepaalde wijze pars pro toto staat, als **deel plaatsbekledend voor het geheel**, als deel in nuce de structuur van het Geheel vertegenwoordigend, dat staat aan het eind van II-1 § 24, 2 zeer bondig en boeiend te lezen; weinig stukken van de K.D. zijn (ook door vakmensen, naar ik vermoed) zo slordig gelezen, want hier worden alle gangbare misverstanden van: dit mis ik hier, en „dat gaat toch te ver” en „dit is Engführung” (von Balthasar) en het raarste: „dit is christomonisme” bij de wortel afgesneden. Een systeem wordt onmogelijk geacht; en de methode wordt aan de wijsheid der wijzen ter keuze overgelaten; op zichzelf genomen kan men evengoed van de pneumatologie uitgaan als van de verkiezing, van de schepping als van de verzoening. Er is niet een grondprincipe, waaruit andere inzichten principeel-bindend kunnen worden afgeleid. Er zijn geen articuli fundamentales van andere kwalitatief te onderscheiden, er is geen fundamentum dogmaticum, dat voor morgen en overmorgen geldt. Er bestaan slechts **Ontmoetingen tussen het Woord Gods en de Kerk**, ontmoetingen waarin het Woord regeert en de Kerk zich te voegen heeft. Daarom moet de plaats, die in een systeem het principe inneemt, in de dogmatiek, menselijk gezien en menselijk gesproken, open blijven; niet gevuld, niet bezet, maar open voor de Genade der kennis, open voor de Openbaring zelf, voor de Geest zelf. Barth gebruikt hier een beeld, ontleend aan een gelijkenis van Latotse: de loci, de themata van de dogmatiek zijn als de spaken van een rad gezet in de velg van het getuigenis, aan de andere zijde in de naaf, die een gat heeft, dat open moet blijven voor de as, waar het geheel om wentelen zal en voortgaat; door wiens wenteling het geheel op gang komt en zoals men van die spaken niet kan zeggen, welke de eerste is en welke de tweede of laatste, zoals ze alle beurte- lings de eerste of de tweede en de laatste zijn, zo is het met de paragrafen van de heilige leer; ze zijn bevestigd in en bepaald door het getuigenis, maar **zonder de open naaf zijn ze behalve zonder rang ook zonder gang**. Wanneer men dan toch ergens beginnen gaat, kunnen daar historische, didactische, aesthetische redenen voor zijn, maar geen afdoende redenen ontleend aan het Woord Gods.

MAAR NU IS HET GOED, anderszids te bedenken (en daarbij springt het beeld van het wagenrad), dat iedere locus zijn eigen volledigheid meebrengt en dáárdor deelneemt aan de volledigheid van de Waarheid. En dan gaat Barth uitvoerig na, welke eigenmachtige mogelijkheden hier zouden zijn. En merkwaardig, dan lezen wij daar als eerste, te wraken, maar mogelijke, zelfs aanlokkelijke start: **de christologie**. Als we daarvan uitgaan (p. 974) dan schijnt ons niets te ontgaan, want de schepping is te verstaan als haar vooronderstelling en de kerk o.a. als haar consequentie, dan lijkt het schoon en geboden alle waarheid, ondergeschikt en onzelfstandig, in te voegen in de verkondiging van de persoon en het werk van Jezus Christus. Barth wijst dat af; dan zou immers de open plek stelselmatig bezet zijn; dan zou het christologische denken een standpunt, een platform zijn, van waaruit de mens de geheimen van Gods openbaring overziet en ordent. Een andere mogelijkheid zou zijn van God uit te gaan, van de **souvereiniteit** Gods; nu, men kan niet loochenen, dat de Godheid Gods de waarheid boven alle waarheid is in de bijbelse boodschap; maar het staat toch niet zó, dat ons deze waarheid als sleutel in de hand gedrukt is om de stad der waarheid met één slag te bestrijken; dan zou de boodschap aangaande God (want ook God-zelf, het bestaan Gods, wordt ons gebodschapt) een metaphysica worden, waarin al hetgeen van Hem concreet verteld wordt als minder wezenlijk zou verschijnen. „God” zou een a priori worden in onze handen, in de overwegingen van onze heerszucht. De Godsleer kan weliswaar niet ondergeschikt zijn aan andere elementen der leer, maar anderszids, als zij niet eenzaam boven drijven zal, blijft niets anders over dan zelfs haar, zonder haar zelfstandigheid te verstoren, te stellen **naást** de andere loci, themata, elementen. En zo is van de schepping en van de leer der laatste dingen en van de pneumatologie zeer wel een systematisch uitgangspunt te maken, waarbij het blijken zou, dat al het andere der heilswaarheid wel ongeveer volledig onder te brengen zou zijn onder het hoofd der schepping, of onder het hoofd van de eschatologie of onder het hoofd van de pneumatologie. Men kan het ganse handelen Gods verstaan als een reeks gegevens en veranderingen in de grondverhouding van God en scepseel. Ook de verzoening

kan men dan opvatten als een verandering in die grondverhouding. Men kan het ganse scheppende en verzoenende handelen van God beschouwen vanuit het doel, vanuit de vol-einding, en al de andere momenten zien als treden in de gang van Zijn troonsbestijging in de wereld.

JUIST OMDAT BARTH dit afwijst, hoewel hij het in al zijn consequenties (p. 980 v.) heeft afgetast, juist omdat hij dus de dictatuur van de systematische positiekeuze in deze of gene locus afwijst (maar niet goedkoop, immers wetende, dat voor al deze mogelijkheden véél te zeggen is), juist daarom vinden we in zijn eigen werk aan elke locus een eigen zelfstandigheid, maar ook een eigen perspectief en daarin een volledigheid of een eigensoortige contractie van volledigheid méégegeven. Daarom kan men, tot op zeer aanmerkelijke hoogte, zeggen: het zit „alles” in de K.D. II, 1 of het zit „alles” in K.D. III, 2. Daarom is er nu ook praktisch een goede grond, elkaar te bemoedigen, voor zover we nog wakker zijn en in verwachting staan, met de raad: begin maar ergens middenin. Ontsla u van de suggestie van het „systeem”, laat u niet drukken door al die delen, die al verschenen waren, vóór u er innerlijk aan toe was, het hoeft u niet te bekommeren, dat u duizenden bladzijden laat „zwemmen”. Het feit, dat in elk stuk der leer de hele leer present is onder een bepaald aspect, is dus de tweede reden, waarom we *Moby Dick* zó ontstellend niet vinden als het hele gevaarte met de stuwende kracht van de oceaanreus op ons áánvaart — we gaan terzij, we treffen hem ergens in zijn huid, op een zenuw, we leggen hem ergens lam, we halen één laag naar ons toe, we hakken het geval in mootjes. En dan happen we er in; dan vinden en proeven we zeker nooit een eenzijdigheid; gelijk het gehele Werk synthetisch is en een voorlopige bekroning van het kerkelijke denken in zijn vele variëteiten (ondanks de, eerder definitief te noemen, afbraak van alle sectarische eigenmachtigheden in dat denken), zo is ook elk onderdeel synthetisch; men stuit niet licht op de graten van de „consequentie”, men hoeft niet te knobbelen op glibberige absolutismen als totaal-eschatologisch, totaal-apostolisch, totaal-paedeutisch; men hoeft niet te bijten op onmogelijke versimpelingen en men komt niet in de ongelegenheid de verhardingen uit te spuwen op de brede vloer van de

constructies of in het bescheiden kommetje, waarin de „bezwaren” belanden.

ALLE PARTIJDIGHEID is hier uitgebannen. Hier worden de vaders gehoord; hier is de cultuur niet iets dat we van achter de ruiten van onze christelijke winkel bezien en taxeren op de claudisatie, die er in zit; hier is noch scheiding noch menging van wat God en de mens eigen is; een nieuwe zelfstandigheid, een nieuwe creativiteit wordt boven onze onmacht en onze „mystieke unie” uit, in de mens geschapen.

Het gaat in elk deel van het onderzoek, bij iedere voortgang der overwegingen, om de **welgefundeerde vreugde**, om de visie, dat deze wereld de ruimte is voor alle denkbare en voorstelbare bevinding van de waarheid, dat het leven goed is; zonder daar op af te dingen, zonder schaduwen te verstelligen, zonder op doodlopende wegen onze eigen verwachting tot de maat aller dingen te maken, maar ook zonder enige wezenlijke verwachting te verloochenen, zullen we door de K.D., zij het het fragment, aangepord worden het wonder des bestaans te prijzen met reden, met redenen, die een weerglans zijn der goddelijke Rede.

WANNEER WE ONS echter tot een fragment begeben, zal het wel nodig zijn, dat dit woordelijk, precies, met de associatieve verbanden van de woorden zal worden gelezen, gezien, toegeëigend. Het is zo wonderlijk, dat velen de K.D. wijdloepig vinden, vol herhalingen. Nu van die herhalingen hebben wij onder ons punt II de verklaring wel gevonden; in elke locus spreekt het geheel, weliswaar op een zelfstandige wijze, maar toch het geheel; maar het is als met de phrasering van de doorvoering van een **kiemcel in de muziek** — het ongeefend oor hoort steeds maar hetzelfde, het geoefende speurt niets dan variatie, wijziging van maat, toonwisseling, tempo-verandering, accentverschuiving. En de ongeefende kan alleen aan het fragment leren zien, hoezeer hij zich vergist. Zo is het ook hier; zelden of nooit zal men in een fragment van de K.D. de regelmatigstijgende voortgang missen, die, zonder zich op te dringen, zonder geduchte forto's of onverwachte maatstrepen zich voltrekt. Het zou jammer zijn van de tijd, als we die korte studie van een fragment niet intens bedreven, klevende aan de letter, indringende in woord en beeld, de exegese controlerende, de gevolgtrekkingen in heldere overweging ons voor ogen stellende.

—K. H. MISKOTTE

BOEKEN

Onderdrukking en Verzet, afl. 48. Uitg. Meulenhoff, Amsterdam en van Loghum Slaterus, Arnhem (f 2,50)

Met deze aflevering is het standaardwerk over de bezettingsjaren in Nederland gereed gekomen. Bijna tien jaar na de bevrijding van het nazi-juk hebben wij de geschiedenis van Nederland in oorlogstijd vóór ons liggen. Het is een groots werk van blijvende waarde geworden. Alle documenten en feitelijke gegevens zijn bijeengebracht, maar ook waardevolle beschouwingen over de gruwelijken der bezetting zijn gegeven. Een keur van deskundige medewerkers heeft er toe bijgedragen, dat deze boekdelen voor alles wat nu en later over de oorlogstijd in ons land geschreven zal worden, de bron van informatie zal wezen. En de redactie, bestaande uit Mr J. J. van Bolthuis, Prof. Dr C. D. J. Brandt, H. M. van Randwijk en wijlen Prof. Mr B. C. Slotemaker met als secretaris J. Meulenbelt, heeft in de opzet en samenstelling van het geheel een groot en belangrijk werk verricht. Niet minder moesten de uitgevers worden geprezen, die de uitgave van dit werk op zich hadden genomen en het op zo waardige wijze hebben uitgevoerd.

In deze laatste aflevering houdt van Randwijk een nabeschuiving van 20 bladz. Verder zijn er: een chronologisch overzicht van de belangrijkste gebeurtenissen, verbeteringen en aanvullingen op al de delen en de onmisbare namen- en zakenregisters. Terecht klaagt van Randwijk over het schuldige vergeten van die duistere tijd, waaraan de wereld en ook ons eigen volk reeds spoedig na de bevrijding zich heeft overgegeven. Toch betwijfel ik, of daarbij wel voldoende in rekening is gebracht, dat de mensheid al weer door geheel nieuwe dreigingen van wereldvernietiging in beslag genomen is, die zelfs de afschuwelijkheden van de jaren 1940-1945 ver in de schaduw zouden stellen, als zij werkelijkheid zouden worden. Hier ligt dunkt mij een van de voornaamste oorzaken van dit „vergeten”. Overwinnaars en overwonnenen zijn tezamen door de gang der dingen geworpen voor de vraag, of en hoe deze wereld in haar geheel verder nog zal kunnen bestaan. En aan deze levensvraag hebben zij allen zoveel te tillen en te verduwen, dat daardoor zelfs de belangstelling voor hetgeen er in de laatste wereldoorlog zich heeft afgespeeld, is overspoeld. De uitgevers en boekhandelaren klagen, dat oorlogsboeken niet meer worden gekocht door het lezend publiek. Men ziet nog meer met angst naar de nabije toekomst dan met afschuw naar het nabije verleden. Toch is van Randwijk terecht bezorgd over dit ver-

geten. Want bijna niemand ziet of wil er rekening mee houden, dat de toekomstangst van het heden voortgekomen is uit een rechtstreeks verband houdt met de geschiedenis van die oorlog en de wijze waarop de wereld erin te kort geschoten is met de binnenkant van die oorlog (het nazisme!) klaar te komen en definitief af te rekenen.

Wie weet, welk een actuele belangstelling de forse delen van „Onderdrukking en Verzet” nog eens te beurt zal vallen, als door schade en schande heen veler ogen voor dit verband vroeg of laat zullen opengaan.

—L. DE K.

Prof. Dr A. J. de Sopper, Wat is Philosophie?. Uitg. Erven Bohn, Haarlem 1954² (258 bladz.; f 3,90)

De eerste druk van dit inhoudrijke boekje is indertijd in de kolommen van ons blad uitvoerig besproken. Ditmaal kunnen wij daarom met een korte aankondiging volstaan. Want al is deze tweede druk herzien, in wezen is dit boek onveranderd gebleven. We kunnen er ons alleen maar over verheugen, dat in betrekkelijk korte tijd een nieuwe druk van dit werkje nodig bleek te zijn. In subjectieve zin wordt filosofie hier omschreven als het verlangen de dingen te zien zoals ze werkelijk zijn, voor zover dat ons mensen gegeven is. In objectieve zin is filosofie het geheel van opvattingen aangaande de grote vragen van levens- en wereldbeschouwing, als resultaat van dit verlangen. Vooral aan de hand van de filosofie van Kant en de nawerkingen daarvan, worden deze grondstellingen nader uitgewerkt. Op voortreffelijke wijze.

Sociologisch Bulletin. Verschijnt viermaal jaar. Uitg. Boekencentrum, Den Haag (abonn. f 4,50 per jaar).

Een speciaal nummer van het Sociologisch Bulletin werd ons toegezonden. Het handelt over de Verenigde Staten van Amerika. De artikelen zijn van P. E. Kraemer en Prof. Dr J. P. Kruyt. Het is een uitstekend nummer. Zeer instructief, speciaal wat betreft de sociologische benadering van het godsdienstig leven in de V.S. Wie dit Tijdschrift nog niet kende, verzuime niet er kennis van te nemen. Het is de moeite waard.

A. Olofsoen-Korf, Snibbetje. Uitgave van Bottenburg, Amsterdam, 2e dr. (262 blz., f 6,90).

Een goed geschreven streekroman, die een boeiende beschrijving geeft van het leven der Urkers. De dialogen zijn in het Urker dialect gesteld. Snibbetje is een bij-de-hand Urker meisje, dat kennis krijgt aan een jongeman, die weigert haar te trouwen, als zij een kind van hem verwacht. Het komt allemaal goed. Maar dat is dunkt me geen bezwaar. Men leest het boek met genoegen. Eenvoudige ontspanningslectuur van de goede soort.

—R. B.